

Vergelijken: voorzichtig generaliseren

Veel mensen hebben de neiging over maatschappelijke vraagstukken te oordelen in sterk generaliserende termen. Zij spreken over 'het' huidige leefklimaat, 'de' zware belastingdruk, 'de' jonge generatie, 'de' buitenlandse arbeiders, 'de' oude stadswijken, en wat zich verder aan kwesties aanbiedt. Wie hun oordelen nader onderzoekt, komt tot de verrassende ontdekking dat die – indien ze al op eigen ervaring berusten – moeten worden begrepen uit enkele waarnemingen of zelfs alleen de eigen situatie betreffen. Men springt zonder tussenniveaus van persoonlijk beleven over op algemene uitspraken.

In de sociale wetenschappen lijkt vaak een soortgelijke spanning te bestaan. Wie zich bezighoudt met een plaatselijk, regionaal of nationaal vraagstuk, wie een beroepsgroep onderzoekt of een beleidssector, heeft niet zelden de neiging begrippen, modellen en theorieën te hulp te roepen die een nagenoeg universele geldigheid claimen. Afgeschrikt door het hoge abstractieniveau – van systeemtheorie, functionalisme, conflictmodel, coalitiebegrip – berust menigeen dan maar in het etiketteren van zijn eigen bevindingen om tenminste ergens wetenschappelijk onder dak te zijn.

De geschiedenis van menige sociale wetenschap laat zelfs een pendelen zien tussen de interesse voor unieke verschijnselen – een stam in de anthropologie, een dorp in de sociografie, een tijdperk in de geschiedenis – en het gebiologeerd raken door wereldwijde concepties: neo-evolutionisme, modernisering en 'development', democratisering. Waar afdaling naar een lager abstractieniveau wordt beproefd, neemt het de vorm aan van het construeren van typologieën: typen van politieke en bestuurlijke stelsels, van organisatievormen, van economische en rechtssystemen. De weg in omgekeerde richting – behoedzaam, via vergelijking van twee of drie verschillende gevallen – wordt veel minder betreden. Natuurlijk vindt verwijzing naar andere gevallen dikwijls plaats, maar systematische en consequente comparatieve studie van institutionele problemen is veel zeldzamer dan bijv. de vergelijkende studie van psychische processen die tot een complete school van *cross-cultural studies* heeft geleid. Het blijkt moeilijk studies te vinden van een opzet en allure als die van Reinhard Bendix, *Work and authority in industry: Ideologies of management in the course of industrialization* (1956), Michel Crozier, *Le phénomène bureaucratique* (1963) en, recentelijk, Ronald Dore, *British factory – Japanese factory: The origins of national diversity in industrial relations* (1973).

Hoe jammer de verwaarlozing van vergelijking is, bewijst het stuk van Ramondt, waarin de werking van het Zuidslavische arbeiderszelfbestuur onder de loupe wordt genomen, echter met een terugspelen van de conclusies naar de Nederlandse situatie. Zonder het algemene concept – industriële democratie – te laten vallen wordt het in concrete vormen gepreciseerd en vervolgens op beperkte schaal naar werking en condities vergeleken.

Op heel andere wijze vergelijkt ook Hoogerwerf in zijn stuk over macht en onmacht van de sociale wetenschappen. In plaats van de zoveelste algemene beschouwing te leveren vergelijkt hij nauwkeurig het aandeel van de Nederlandse sociologie en politicologie in positioneel, budgettair en functioneel opzicht met die van andere wetenschappen.

In meer algemene zin is zijn bijdrage van belang, omdat de tijd voorbij lijkt dat wetenschap een autonome en onbelemmerende activiteit vertegenwoordigde. Nu de wetenschap in toenemende mate onder politieke druk komt en in politieke beslissingen wordt betrokken, is het goed dat wetenschapsbeoefenaars hun eigen invloed en macht tot onderwerp van studie kiezen. Met een variant op een woord van Oswald Spengler: 'Verzicht auf Politik schützt nicht vor ihren Folgen'.